

66. ročník Fyzikálnej olympiády

v školskom roku 2024/2025

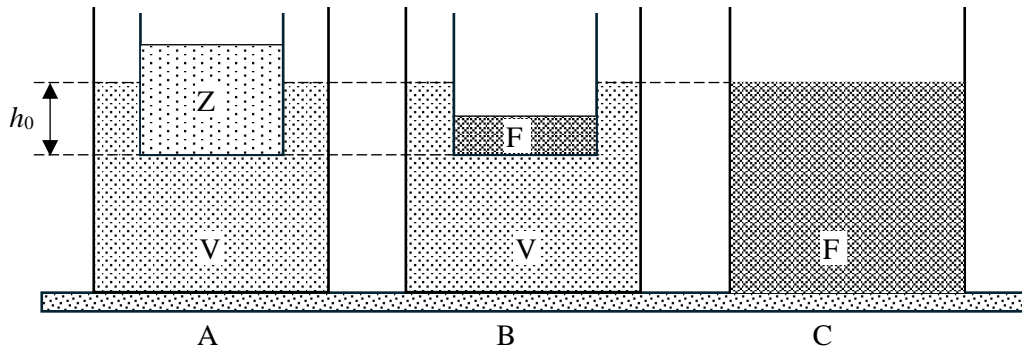
domáce kolo kategória E

text úloh

1. Nádoby

Na obrázku vidíme tri rovnako veľké nádoby A, B, C. V nádobe A a v nádobe B je voda V. V nádobe A pláva na hladine menšia nádoba s kvapalinou Z, pričom výška hladiny kvapaliny Z v malej nádobe $h_1 = 3$ cm. Malá nádoba je vo vode ponorená do hĺbky $h_0 = 2,0$ cm. V nádobe B je rovnaká malá nádoba naplnená kvapalinou F, pričom výška stĺpca kvapaliny F v malej nádobe $h_2 = 1,0$ cm. I v tomto prípade je malá nádoba ponorená do hĺbky h_0 .

Malá nádoba má hmotnosť $m = 50$ g a obsah dna $S = 200$ cm².

Obr. E-1

- Urči hustotu ρ_Z kvapaliny Z a hustotu ρ_F kvapaliny F.
- V nádobe C je kvapalina F. Premiestnime do nej malú nádobu z nádoby A i s kvapalinou Z. Urči hĺbku h_3 , do ktorej sa malá nádoba v kvapaline F ponorí.

Hustota vody $\rho_V = 1,00 \frac{\text{g}}{\text{cm}^3}$, gravitačná konštanta $g = 10 \frac{\text{N}}{\text{kg}}$.

Dno malých nádob plávajúcich v kvapalinách je vždy vodorovné, steny malých nádob sú veľmi tenké.

2. Autobus MHD medzi zastávkami

Autobus MHD stojí v zastávke A, a po uzavretí dverí, v čase $t = 0$ s sa dá do pohybu. Najprv sa rozbehne na cestovnú rýchlosť $v_c = 48$ km/h, potom sa pohybuje stálou cestovnou rýchlosťou v_c , až sa priblíži k zastávke B. Pred zastávkou B začne brzdiť, než sa úplne zastaví v zastávke B.

Pri rozbiehaní dosiahne autobus cestovnú rýchlosť v_c za čas $t_1 = 30,0$ s. Cestovnou rýchlosťou prejde dráhu $s_2 = 1,00$ km. V záverečnej etape, kde spomaľuje, prejde autobus dráhu $s_3 = 100$ m. V etape rozbiehania, ako aj v etape spomaľovania pred zastavením má autobus priemernú rýchlosť $v_{p1} = v_c/2$.

- Urči dráhu s_1 , na ktorej autobus dosiahol cestovnú rýchlosť v_c počas rozbiehania zo zastávky A.
- Urči vzdialenosť d_{AB} , ktorú prešiel autobus medzi zastávkami A a B.
- Urči priemernú rýchlosť v_{p2} autobusu MHD medzi zastávkami A a B (od štartu po zastavenie). Rýchlosť vyjadri v jednotkách m/s aj v jednotkách km/h.

3.ľadový stĺp

V zime, keď vonku bola teplota $t_0 = 0,0 \text{ }^\circ\text{C}$, zhotovili žiaci ľadový stĺp. Ľad vyrobili zo sladkej vody. Ľadový stĺp bol v tvare hranola so štvorcovým prierezom o hrane $a = 20 \text{ cm}$ a s výškou $h_0 = 100 \text{ cm}$. Teplota ľadového stĺpa bola rovnaká ako vonkajšia teplota t_0 .

Učiteľ zohrial medenú kocku s dĺžkou hrany $a = 20 \text{ cm}$ a zohrial ju na teplotu $t_1 = 180,0 \text{ }^\circ\text{C}$. Následne kocku položili opatrne na vrch vodorovnej plochy ľadového stĺpa. V mieste dotyku s medenou kockou sa ľad začal roztápať a odtekala z toho miesta voda s teplotou $t_0 = 0,0 \text{ }^\circ\text{C}$.

- Medená kocka klesala, ľad sa pod ňou roztápal, ale nakoniec sa pokles zastavil. Zdôvodni, prečo sa pokles kocky zastavil, a aká bola výsledná teplota medenej kocky?
- Urči hmotnosť m_L ľadu z ľadového stĺpa, ktorý sa roztopil.
- Urči výšku h_1 ľadového stĺpca, keď sa jeho pokles zastavil.
- O koľko sa zmenila polohová energia E_p kocky od polozenia na ľadový stĺp až po zastavenie poklesu kocky? Musíme zobrať do úvahy pri výpočte množstva roztopeného ľadu aj túto uvoľnenú energiu?

Hustota medi $\rho_{\text{Cu}} = 8\,940 \text{ kg/m}^3$ a ľadu $\rho_l = 920 \text{ kg/m}^3$, hmotnostná (merná) tepelná kapacita medi $c_{\text{Cu}} = 383 \text{ J/(kg} \cdot \text{ }^\circ\text{C)}$, hmotnostné (merné) skupenské teplo topenia ľadu $l_t = 334 \text{ kJ/kg}$, gravitačná konštanta $g = 9,81 \text{ N/kg}$.

Poznámka: predpokladajte, že pri roztápaní sa ľadu kocka neskĺzne z ľadového stĺpa a jej dolná podstava zostáva celú dobu klesania vo vodorovnej polohe. Výmenu tepla s okolím môžete považovať za zanedbateľne malú.

4. Vodná para

Voda sa intenzívne odparuje počas varu pri teplote $100 \text{ }^\circ\text{C}$ (pri tlaku 100 kPa). V prírode hrá odparovanie vody mimoriadne dôležitú úlohu. Odparovanie vody z listov stromov sa deje pri teplote okolia a znižuje teplotu listov – sprostredkovane vzduchu, ktorý ovieva listy stromov. Aj pri sušení bielizne sa voda vyparuje aj pri nízkej teplote. Bielizeň vonku na šnúre vyschne dokonca aj za mrazu.

- Aký fyzikálny jav sa využíva pri sušení bielizne vonku pri teplote $t < 0 \text{ }^\circ\text{C}$?
- Prečo sa človek potí, keď je mu horúco. Ktorý fyzikálny jav sa vtedy uplatňuje. Prečo sa človek lepšie cíti v horúcom suchom vzduchu ako vo vzduchu s rovnakou teplotou ale vysokou vlhkosťou?
- Prečo sa horúcom vzduchu lepšie cítime keď povieva vetrík, ako keď je bezvetrie?

V tabuľkách môžeme nájsť hodnoty: hmotnostná telená kapacita vody $c_v = 4,18 \text{ kJ}/(\text{ }^\circ\text{C} \cdot \text{ kg})$, hmotnostná tepelná kapacita vodnej pary $c_p = 1,88 \text{ kJ}/(\text{ }^\circ\text{C} \cdot \text{ kg})$, hmotnostné skupenské teplo varu vody $l_v = 2,26 \text{ MJ/kg}$ (pri teplote varu $t_v = 100 \text{ }^\circ\text{C}$).

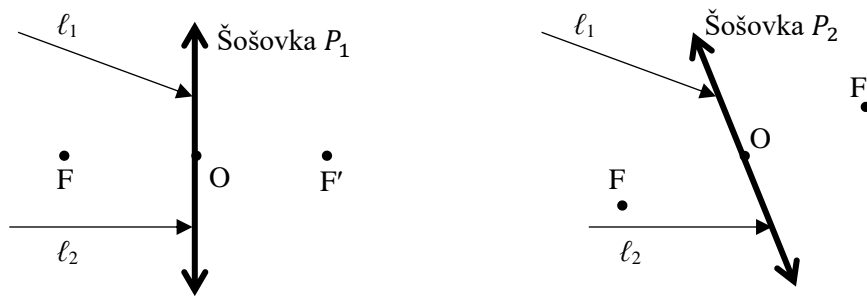
- Urči teplo Q , ktoré sa odoberie vode s teplotou $t_0 = 20 \text{ }^\circ\text{C}$, ak sa jej časť s hmotnosťou $m = 1,0 \text{ g}$ premení na paru s rovnakou teplotou t_0 – hmotnostné skupenské teplo vyparovania vody pri teplote $20 \text{ }^\circ\text{C}$.

Pri stanovení tepla Q použite nasledujúcu úvahu: paru s teplotou t_0 dostaneme tak, že vodu s teplotou t_0 zohrejeme na teplotu t_v varu vody, vodu necháme vypariť a potom vzniknutú paru zasa ochladíme na začiatočnú teplotu t_0 .

5. Kade idú lúče

Na dvojici obrázkov E–2 je schematicky znázornený dopad dvoch rôznobežných lúčov ℓ_1, ℓ_2 na tenkú spojnú šošovku. Optická os šošovky leží v rovine lúčov. V prvom prípade je jeden lúč rovnobežný

s optickou osou šošovky. V obrázku je vyznačený stred O šošovky a jej ohniská (predmetové F a obrazové F'). V druhom prípade vpravo je rovina šošovky vychýlená z pôvodného smeru o určitý ostrý uhol okolo osi kolmej na rovinu lúčov a prechádzajúcou stredom O šošovky, pričom oba lúče ℓ_1 , ℓ_2 dopadajú na šošovku šikmo.

Obr. E-2

- Zostroj pokračovanie lúčov po prechode šošovkami a body P_1 a P_2 , v ktorých sa lúče pretínajú.
- Pomocou obrázku z predchádzajúcej časti úlohy zisti, ako sa zmení poloha priesečníku P lúčov v dôsledku naklonenia šošovky.

6. Cyklisti a pes

Na rovnej vodorovnej ceste a v bezvetří idú proti sebe na bicykloch Anička a Peter. Rýchlosť Aničky $v_A = 12$ km/h a rýchlosť Petra $v_P = 15$ km/h. Vedľa Aničky beží jej pes Rocky. Keď je vzdialenosť medzi cyklistami $d=400$ m, zbadá Rocky Petra a vyrazí k nemu rýchlosťou $v_R = 25$ km/h. Keď k Petrovi dobehne, otočí sa a beží nazad k Aničke. Pri nej sa opäť otočí a beží k Petrovi. Takto pokračuje, kým sa oba cyklisti nestretnú.

- Akú celkovú dráhu s_1 Rocky ubehne od prvého zbadania Petra až do stretnutia cyklistov, ak v oboch smeroch behal rovnakou rýchlosťou v_R ?

Podobná situácia sa zopakovala druhý deň na mierne stúpajúcej ceste s rovnakým stúpaním na celej jej dĺžke. Anička išla s Rockym z dolného konca stálou rýchlosťou $v'_A = 9,0$ km/h a Peter z horného konca stálou rýchlosťou $v'_P = 18,0$ km/h.

- Keď bola vzdialenosť medzi cyklistami $d = 400$ m, zbadal Rocky Petra a vyrazil k nemu do kopca rýchlosťou $v_{R1} = 20$ km/h. Keď k nemu dobehol otočil sa a bežal nazad k Aničke rýchlosťou $v_{R2} = 30$ km/h. Urči dráhu s_2 , ktorú Rocky prebehne od Aničky k Petrovi a nazad, a vzdialenosť d_2 medzi cyklistami v okamihu, keď sa Rocky vráti k Aničke prvý krát.
- Akú dráhu s_c by Rocky prebehol, ak by opakoval beh medzi Aničkou a Petrom rovnakým spôsobom, až kým sa nestretnú. Pri riešení môžete použiť vzťah pre súčet členov nekonečného radu $1 + x + x^2 + x^3 + \dots = \frac{1}{1-x}$ pre $|x| < 1$.

7. Dĺžka metra – Experimentálna úloha

Pôvodná definícia jednotky dĺžky, *metra*, pochádza ešte z roku 1790 (8. mája 1790). K tomu slúžilo tzv. *polkyvové kyvadlo*. Toto kyvadlo urobí polovicu kmitu (kyv) presne za jednu sekundu a dĺžka kyvadla je potom jeden meter.

Úloha

Vyrobte kyvadlo, ktorého polperióda je 1,00 sekundy, t.j. jeden kmit trvá presne 2,00 s.

Pomôcky: veľmi tenká ale pevná niť, plastelína, tyčka s okrúhlym prierezom, stopky (aplikácia so stopkami v mobile), dĺžkové meradlo.

Postup: Dostatočne dlhú niť čiastočne namotajte na tyčku, aby neskĺzala z tyčky. Na voľný koniec nite urobte uzol. Z plastelíny vyrobte guľôčku a dajte ju na niť, aby uzol bol v strede guľôčky. Nakoľko uzol nevidíte, než plastelínovú guľu dáte na niť, zafarbite niť nad uzlom aj pod uzlom v rovnakej vzdialenosti od uzla tak, aby ste vedeli plastelínovú guľôčku presne umiestniť.

Niť s guľôčkou na jednom konci visí z tyčky zvislo dole, pritom tyčka je vodorovná, a pevne zachytená, napr. v stojane alebo môže byť na vyššej polici zaťažená knihou.

Meranie:

Niť s guľôčkou mierne vychýľte zo zvislej polohy v rovine kolmej na tyč, a nechajte ju kývať. Zmerajte dobu aspoň 20 pol kyvov (10 úplných kmitov). Táto doba by mala byť 20 sekúnd. Pokiaľ ste namerali inú dobu, upravte dĺžku nite pootočením tyčky a meranie zopakujte. Korekciu opakujte až kým nedosiahnete čas $N \times 1,00$ s, kde N je počet kmitov.

Ak dosiahnete presnú hodnotu výsledného času, zafarbite na niti miesto, kde sa oddeľuje od tyčky a zmerajte vzdialenosť l medzi týmto miestom a uzlom na dolnom konci (po odstránení plastelíny).

Výsledok porovnajte s dĺžkou 1,00 m. Koľko percent z jedného metra predstavuje rozdiel medzi dĺžkou tvojho kyvadla a skutočnou dĺžkou 1,00 m?

Fyzikálna olympiáda – 66. ročník – úlohy okresného kola kat. E

Autori úloh: Aba Teleki, Boris Lacsný

Recenzia úloh: Ivo Čáp,

Redakcia: Ivo Čáp

Úlohy preložil: Aba Teleki

Vydalo: Slovenská komisia fyzikálnej olympiády

Národný inštitút vzdelávania a mládeže, Bratislava 2024

